

O SPADĂ MEDIEVALĂ DE LA JUPA (JUD. CARAȘ-SEVERIN)

de ZENO PINTER

În timpul lucrărilor de excavație din primăvara anului 1986 de pe teritoriul satului Jupa, cam la 800 m SV de pavilionul rezervației arheologice „Tibiscum”, în cadrul balastierei A.E.I.P., a fost scoasă la suprafață o spadă medievală. Apariția piesei într-o zonă de material aluvionar, în chiar albia actuală a râului Timiș, nu ne permite stabilirea vreunei legături între această piesă și locul ei de descoperire. Arma a putut fi pierdută sau aruncată în riu în apropierea acestui loc, sau „spălată” de undeva din amonte între sec. XIV și XX. Spada a fost donată Muzeului Județean de Etnografie și Istorie Locală din Caransebeș unde, sub numărul de inventar 13766, se află în curs de restaurare, starea ei de conservare fiind precară.

Lungimea totală a piesei este în prezent de 1015 mm și chiar dacă o porțiune din vârful lamei s-a distrus prin oxidare, putem aprecia că lungimea originară nu a depășit cu mult pe cea actuală. Greutatea spadei este de 1160 g și de asemenea putem considera că și inițial, cu lama întreagă, neoxidată și cu înmănșșarea, cel mai probabil din piele, nu a putut depăși 1500 g.

Lama spadei, prevăzută cu două tășuri, are lungimea de 810 mm și lățimea sub gardă de 55 mm, lățime ce scade uniform spre vîrf pînă la 32 mm. Sub gardă, grosimea lamei este de 6 mm și scade de asemenea spre vîrf la 3 mm. Pe cele două fețe ale lamei se poate observa o triplă șențuire (șanț pentru scurgerea singelui — „Blutrinne”), destul de puțin adîncită și pierzîndu-se la cca 200 mm de vîrf.

Garda cu lungimea de 230 mm este de secțiune rectangulară (10/14 mm) în partea ei centrală, de fixare pe mîner și circulară (cu diametrul de 8 mm) la extremități. În prezent în urma corodării metalului, garda s-a desprins, culînd pe mîner. În acest fel se poate observa foarte bine tehnica de prindere a gîrzii pe lamă și mîner. Orificiul de prindere este alungit pentru a putea cuprinde umerii lamei în grosimea sa și îngustat în partea ce cuprinde mînerul. Judecînd după lipsa vreunei urme de nituire, considerăm „bateria la cald” ca modalitate de fixare a acestui element.

Mînerul spadei, mai exact porțiunea acestuia cuprînsă între gardă și buton, are lungimea de 140 mm, iar lățimea de 30 mm deasupra gîrzii și 15 mm sub buton. Grosimea reprezintă în aceleași puncte 6 respectiv 4 mm.

În sfîrșit, butonul mînerului are forma aproximativă a unui poliedru regulat și prezintă în secțiune un profil octogonal, atît în plan longitudinal cît și în plan transversal, cu distanța de 55 mm între laturile opuse. Masivitatea acestui element asigură echilibrarea armei și ușurează mînuirea ei.

Radiografia piesei, executată pe filme normale (NEI), expuse la 70 KV, 10 mA de la 0,5 m timp de 40”¹, nu ne-a dezvăluit din păcate nici o urmă de ornamentare, damaschinare, sau vreun însemn de atelier, permițînd în schimb observarea structurii metalului, a gradului de coroziune și a modului de prindere a butonului pe mîner prin aceeași metodă a baterii la cald.

Condițiile de descoperire, într-un loc ce exclude o cercetare arheologică concludentă, precum și lipsa unui însemn de atelier sau a unei inscripții, îngreuniază în cazul nostru o încadrare cronologică mai strînsă. În consecință, singurele mijloace de datare ce ne stau la dispoziție rîmîn cronologiile dezvoltate pe criterii tipologice. Analizînd părțile componente ale spadei, putem observa în primul rînd mînerul destul de lung (140 mm) în raport cu cel al spadei de la Grid (jud. Hunedoara) (122 mm)², sau cu cel al spadei din Poiana Prisăcii (jud. Caraș-Severin) (116 mm)³ ceea ce pledează pentru încadrarea piesei în categoria spadelor gotice „pentru o mină și jumătate”. În sprijinul aceleași încadrări vine și garda dreaptă și destul de lungă (230 mm) și lama lungă și ascuțită spre vîrf. Aceste elemente caracterizează tipul spadelor pentru lovit și împuns, formă de tranziție între spadele romanice pentru lovit și pentru o singură mină și cele gotice mai tirzii pentru două mîini⁴. Aceste arme au evoluat din spadele romanice „clasice” prin alungirea și îngustarea spre vîrf a lamei, de asemenea prin alungirea mînerului și a gîrzii, ca urmare a evoluției artei militare și a procedeelelor de călire, dar mai ales ca urmare a folosirii pe scară tot mai largă, pe lîngă cămașa de zale, a armurii din plăci metalice, împotriva căreia

¹ Mulțumim cu acest prilej dr. Coriolan Răcăjdianu pentru sprijinul acordat.

² R. Popa, Sargetia, 9, 1972, p. 81.

³ Z. Pinter, SCIVA, 3, 9186, 2, p. 186.

⁴ A. Ruttkay, SlovArch 24, 1976, 2, p. 262.

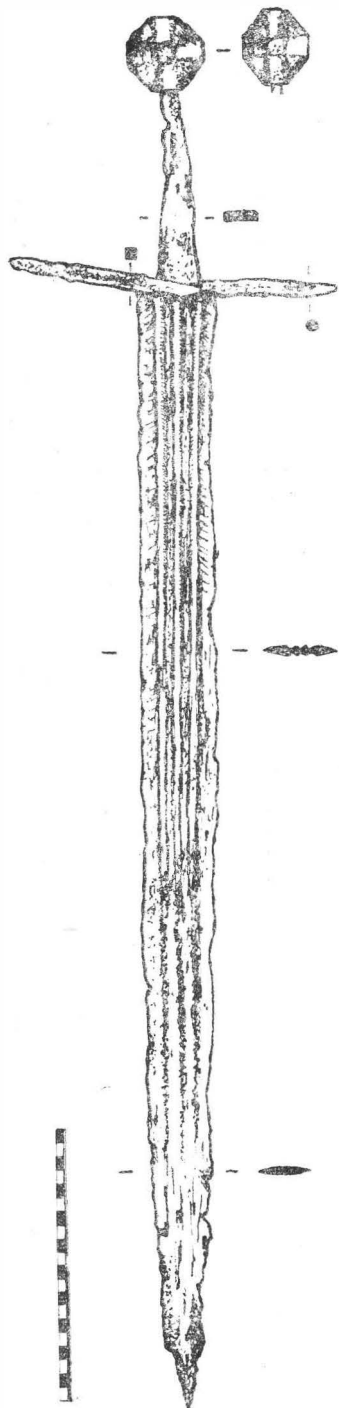

Fig. 1. Spada de la Jupa (jud. Caraș-Severin).

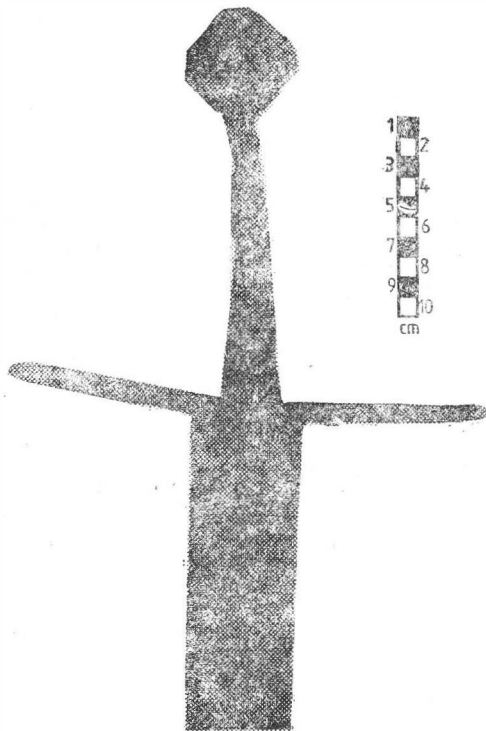

Fig. 2. Spada de la Jupa : minerul, butonul și gârda.

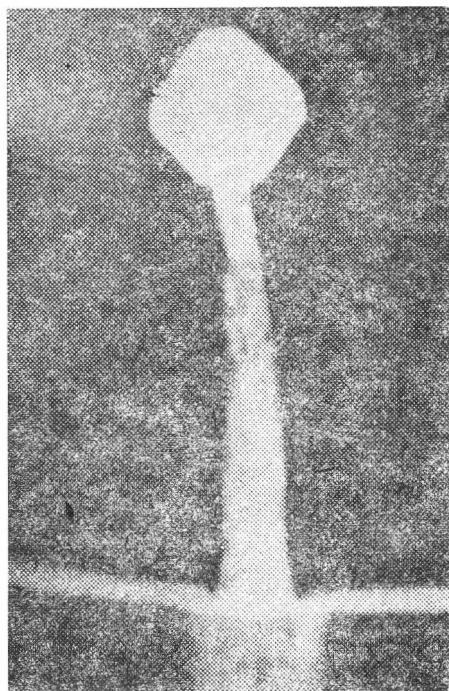

Fig. 3. Radiografie a minerului, butonului și gârzii.

lovirea cu o singură mină era inefficientă, ivindu-se în plus necesitatea unui virf ascuțit care să poată pătrunde prin interstițiile armurii⁵.

A. Ruttkay, clasificând armele slovace din sec. IX—XIV în funcție de forma butonului, a mîncrului și a gîrzii, încadrează butonul octogonal în tipul XX, iar garda în tipul 13 și consideră asemenea elemente ca aparținînd celei de-a doua jumătăți a sec. XIV, dar piesa pe care o consideră reprezentativă și o aduce spre exemplificare (spada de la Košice) este pentru două mîini⁶. La A. B. Hoffmeyer întîlnim două arme asemănătoare celei de la Jupa, încadrate în grupa pe care autoarea o numește *IIIc* și o datează în prima jumătate a sec. XIV. Este vorba de două spade „pentru o mină și jumătate”, una păstrată la British Museum (cca 1300—1325)⁷ și alta la Züricher Landesmuseum (cca 1300—1350)⁸, cea dintîi avînd pe lingă dimensiunile foarte asemănătoare și butonul octogonal, o dublă șențuire mediană. În aceeași lucrare, se publică și o spadă cu același tip de buton și triplă șențuire, dar cu mincerul „pentru două mîini”, inclusă în grupa *IIIa* și păstrată la Toronto Royal Ontario Museum of Archeology⁹. În clasificarea propusă de M. Glosek și A. Nadolski pentru armele provenite din Polonia nu întîlnim piese de corespondență tipologică, toate armele cu buton octogonal fiind „pentru două mîini” și cu garda curbată spre lamă¹⁰. Și la A. I. Kirpičnikov, singura armă cu gardă dreaptă, dublă șențuire și buton octogonal (spada de la Kiev) este tot „pentru două mîini”¹¹.

Unele corespondențe tipologice se pot găsi și în reprezentările de arme din pictura murală veche. În biserica evanghelică (Sf. Margareta) din Mediaș, sînt reprezentate în pictura de curînd restaurată 11 spade, cîteva dintre acestea fiind tipologic foarte apropiate celei de la Jupa. Este vorba de spada ținută în mîini de pajul reprezentat în spatele regelui francez Ludovic IX (cel Sfînt) ce ține în mină sceptrul cu floare de crin. Această spadă este reprezentată cu buton octogonal, gardă dreaptă și mincer lung în raport cu lama ascuțită spre virf. Două spade asemănătoare apar și pe peretele de N al navei centrale în scena „Sărutul lui Iuda”; una pe jumătate trasă din teacă și pe a cărei lamă se vede clar o triplă șențuire, alta purtată pe umăr de un personaj în

Fig. 4. „Sărutul lui Iuda”, detaliu din pictura murală a Bisericii evanghelice C.A. (Sf. Margareta) din Mediaș, ante 1420.

⁵ W. Boheim, *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig, 1890, p. 244 sq.

⁶ A. Ruttkay, *op. cit.* p. 260.

⁷ A. B. Hoffmeyer, *Middelalderens Tveæggede Sværd*, Copenhaga, 1956, p. 21, pl. XIIIId.

⁸ *Ibidem*, p. 20, pl. XIIIb.

⁹ *Ibidem*, p. 25, pl. XXIVb.

¹⁰ M. Glosek, A. Nadolski, *Miecze średniowieczne z ziem Polskich*. Łódź 1970, p. 34 tab. III fig. 10; p. 50 tab. XX fig. 59.

¹¹ A. I. Kirpičnikov, *Voennoe delo na Rusi*, 1966, tabl. X, fig. 3.

armură din sec. XIV, tot cu triplă șențuire, lamă ascuțită spre vîrf, gardă dreaptă și minier lung. Aceste picturi au fost realizate înainte de modificările arhitectonice aduse vechii bazilici. La 1420 nava centrală și cea sudică au fost suprînălțate în vederea transformării monumentului într-o biserică hală, iar pilaștrii care au fost adăugați pe latura de N au suprapus și distrus parțial pictura¹². Zugravul anonim a folosit deci ca model, în reprezentările sale, arme aflate în folosință cel tîrziu la cumpăna sec. XIV—XV, mai probabil în a doua jumătate a sec. XIV.

În concluzie, observăm că atît bulonul octogonal cit și tripla șențuire mediană sînt elemente caracteristice spadelor gotice pentru două mîini. Ca urmare, apariția lor pe o armă pentru o mină și jumătate reprezintă un indiciu ce pledează pentru o datare mai recentă. Spada noastră poate fi deci încadrată tipologic în ultima fază de evoluție a tipului *IIIc* al clasificării propuse de A. B. Hoffmeyer și cronologic în a doua jumătate a sec. XIV. Cîl privește proveniența acestei arme, lipsindu-ne vreun indiciu al fabricației externe și fiindu-ne cunoscute asemenea piese produse în Transilvania încă din sec. XIII¹³, ea poate fi considerată ca produs al atelierelor locale.

Din păcate, condițiile descoperirii nu permit aprecieri legate de încadrarea piesei în tabloul istoriei locale, dar apariția ei ne poate aminti conflictele legate de slăbirea efectivă a Banatului de Severin și a Mehădiei de-a lungul sec. XIV¹⁴, lupta împotriva începuturilor expansiunii otomane și în general bogata istorie a acestei zone.

EIN MITTELALTERLICHES SCHWERT AUS JUPA

(KREIS CARAȘ-SEVERIN)

ZUSAMMENFASSUNG

Da das Schwert zufällig in dem Flußbett der Temesch (Timiș) gefunden wurde, erlaubt sich der Verfasser nur typologische Betrachtungen darüber abzugeben. Durch Vergleiche mit ähnlichen Waffen aus der Umgebung und mit Waffendarstellungen kirchlicher Wandmalereien, sowie mit Hilfe der vorhandenen Fachliteratur wird das Schwert in den Typus *IIIc*, der von A. B. Hoffmeyer aufgestellten Klassifizierung eingereiht, d.h. chronologisch in die zweite Hälfte des 14. Jh.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Das Schwert aus Jupa, Kreis Caraș-Severin.

Abb. 2. Das Schwert aus Jupa, der Griff mit Knäuf und Parierstange.

Abb. 3. Der Griff mit Knäuf und Parierstange, Röntgenaufnahme.

Abb. 4. Die Gefangennahme Jesu, Detail aus der alten Wandmalerei der Evangelischen Kirche A. B. (Heilige Margaretha) aus Mediasch, entstanden vor 1420.

¹² V. Drăguț, RMM—MIA 2, 1976; cf. și H. Bartsch, Kirchliche Blätter, Sibiu 8, 1987, p. 6.

¹³ K. Horedt, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Cluj, 1975, p. 330 sqq.

¹⁴ M. Holban, *Din cronica relațiilor româno—ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 136—148.